

Camí i muralles ciclòpies del castell de Gaià

Gaià

Ubicació

Comarca: Bages
Lloc/Adreça: Turó de Santa Àgata, al sector central del terme de Gaià
Emplaçament: Ctra. a Prats de Ll (BV-4401), al km. 5 camí que surt del raval de Gaià (indicat), uns 700 m a N i W
Alçada: 490

Coordenades:

Latitud: 41.91883
Longitud: 1.92051
UTM Est (X): 410485
UTM Nord (Y): 4641327

Classificació

Número de fitxa: 08090-61
Àmbit: Patrimoni immoble
Tipologia: Jaciment arqueològic
Estil / època: Antic Ibèric Medieval
Segle: IIIaC-XV
Estat de conservació: Regular
Notes de conservació: Estat desigual, entorn cobert per la vegetació
Protecció: Inexistent
Número inventari: CC.AA. 14216
Generalitat i altres inventaris:
Accés: Difícil
Ús actual: Sense ús
Titularitat: Privada
Titular: 08089A007000480000YG

Fitxes associades:

[Castell de Gaià](#)

Autoria de la fitxa
Data de registre de la fitxa:

Jordi Piñero Subirana
dt., 05/06/2018 - 02:00

Descripció

Corriol que devia ser l'accés primitiu al turó de Santa Àgata (on hi ha les restes del castell de Gaià i també d'un jaciment ibero-romà) i que està protegit per uns espectaculars murs ciclopis. Es tracta d'una infraestructura defensiva que sembla estar més vinculada al jaciment ibèric i romà, que podria haver esdevingut una mena de castrum, que no pas al castell medieval. El camí transcorre pel vessant de llevant del turó, en direcció nord-sud. És un corriol estret i de pendent molt acusat que comença vora l'actual camí del cementiri (coordenades UTM RTRS89 410496, 4641269) i arriba a la part superior del serrat (coordenades UTM RTRS89 410501, 4641401), just en un punt on es conserven restes d'un mur fet amb carreus al costat de l'actual camí d'accés, uns 100 m al nord-est de la capella de Santa Àgata. Aquest mur podria correspondre a algun tipus d'estructura defensiva per protegir l'accés al castell per aquesta banda. A l'entorn del corriol d'accés, concretament en els 100 m finals, hi trobem successius murs semblants a feixes però construïts amb grans roques. Es tracta de blocs ciclopis que s'han després de les diverses cingleres que hi ha pertot el turó i que s'han aprofitat per confeccionar els murs. Sovint es complementen amb altres pedres de tamany menor i, en algun cas, estan lligats amb morter.

Cal dir que als peus del turó de Santa Àgata pel vessant sud-oest, just a l'indret on s'ha identificat un segon nucli del jaciment ibèric (anomenat jaciment de Tornamira), hi trobem trams d'una muralla ciclòpia similar que defensaria la part baixa del turó en aquest sector. Tot i que en el moment present no tenim gaires elements per confirmar-ho, considerem que aquestes infraestructures defensives podrien estar relacionades amb el jaciment ibèric o amb un possible castrum romà, més que no pas amb el castell medieval. En primer lloc per la coincidència amb les restes ibèriques al sector de Tornamira, en segon lloc perquè existeix una certa tradició de muralles ciclòpies associades a òppidums o fortificacions ibèriques. El cas de Santa Àgata constitueix un exemple molt interessant i amb pocs paral·lels a la Catalunya central. En l'estat actual i sense una intervenció arqueològica és difícil interpretar la funcionalitat concreta d'aquestes estructures defensives de gran envergadura. Un aspecte que desconcerta és que només protegeixen trams parcials. Tant en a llevant com al sud-oest semblen estar concebudes per protegir sectors molt concrets, més que no pas com una defensa global del turó. Evidentment, en època medieval, aquesta muralla podria haver estat reutilitzada i adaptada per a la defensa del castell.

D'altra banda, és interessant constatar que, rere el mas Obradors, abunden feixes confeccionades també amb blocs de pedra ciclopis. Aquest indret està associat a diversos elements de cronologia visigòtica i alt-medieval, entre d'altres unes tines medievals.

Història

Tot i que no ha estat objecte d'excavació, hi ha evidències arqueològiques que indiquen l'existència d'un assentament ibèric que se suposa que tindria dos nuclis: un situat al cim del turó i un altre als peus del turó, amb una funció probablement més d'habitatge. Sembla que al principi de la dominació romana el poblat hauria esdevingut un castrum o lloc de vigilància que no hauria tingut continuïtat en època imperial. Segons la ceràmica recollida superficialment, el turó seria reocupat amb la conquesta comtal de la fi del segle IX. La primera notícia documental coneguda del castell és de l'any 936, quan s'esmenta el "Castro Galiano, in Matamala"; és a dir, el castell de Gaià, al lloc de Matamala. El seu nom vindria de Gaianus o Galinanus, un primer repoblador del qual el castell hauria adoptat el nom. Es tracta d'un castell termenat amb un territori una mica més gran que l'actual municipi, incloent part del municipi de Santa Maria de Merlès. Al segle XI els senyors eminents eren el comte de Barcelona Ramon Berenguer I i la seva muller, i els monarques

posteriors en van mantenir els drets. Segons Albert BENET (1984: 256) des del principi del segle XI els feudataris eren la família Balsareny; concretament un tal Bernat Guifré, probablement fill de Guifré de Balsareny. Bernat Guifré el llegà al seu germà Guillem, però com que aquest fou nomenat bisbe no en pogué exercir les funcions, de manera que el 1063 els comtes de Barcelona van infeudar el castell de Gaià, i també el castell veí de Balsareny, als germans Bernat i Miró Ricolf, que ja tenien el castell de Pinós i foren els primers barons de Pinós. El mateix any 1063 jura fidelitat Adalbert Ellemar com a castlà del castell. Així doncs, els barons de Pinós van passar a ser els senyors del castell de Gaià i encara ho eren al segle XIII, quan el titular era Galceran III de Pinós, que el 1277 el llegà en testament al seu fill Galceran IV. Dos anys més tard el rei va demanar i obtenir la potestat de diversos castells, entre ells el de Gaià, però va ser per pocs anys, ja que el 1313 la mare de Pere II Galceran de Pinós va obtenir el retorn de la potestat. Al segle XIV els Pinós abandonen la senyoria, que passa als Cornet fins al segle XV. A la primera meitat del XVI posseïa la senyoria Beatriu de Pons i de Castellet, casada amb Pere Joan de Vilagaià. Del segle XVII en endavant la senyoria pertanyia al rei i, en conseqüència, era el govern municipal qui en cobrava els censos. Així consta en el capbreu de 1692, on també es diu que el mas Noguera tenia el mas i l'heretat que d'antic s'anomenava "heretat del Castell de Gaya" (BADIA, 2016: 171). En aquesta època el castell era ja un simple mas. Aquest procés tal vegada ja s'havia iniciat segles abans, ja que el 1391 existia un mas anomenat "Castello", que havia de ser a la zona de l'actual Santa Àgata. D'altra banda, les dades arqueològiques semblarien indicar que el castell va ser abandonat de manera força prematura, al voltant del segle XII. Probablement al segle XIX es va erigir la moderna capella de Santa Àgata, de manera que el turó ha passat a ser conegut amb aquest nom.

Pel que fa a la recerca sobre el castell, l'estudiós Josep M. BADIA (1984: 118) ja va reportar la troballa de ceràmica ibèrica als peus del turó de Santa Àgata. Més tard, l'any 2002 el castell de Gaià va formar part d'una campanya de prospecció arqueològica dins el projecte "Prospeccions als Monistrols del Bages" amb el motiu d'aclarir l'origen del topònim Monistrol i verificar si es tractava inicialment de fundacions o de punts de vigilància i defensa d'època islàmica. La va dirigir Ramon Martí Castelló, de la Universitat Autònoma de Barcelona i, a més de Gaià, es van estudiar altres casos a Rajadell, Monistrol de Calders i Monistrol de Montserrat. En aquest cas no es va trobar cap indicatiu d'ocupació en època islàmica, però sí que es va recollir ceràmica antiga al sector alt, on hi ha les restes del castell.

